

Vyústění koncepce českého a polského národního odboje na Těšínsku

Mečislav Borák, Slezský ústav Opava

In: *Válečný rok 1944. Příspěvky účastníků mezinárodní konference konané ve dnech 19. - 20. října 1999 v Praze*. Připravila Z. Zudová-Lešková. Praha, Ministerstvo obrany ČR - AVIS 2001, s. 160-164.

Okupační vývoj v nejuvýchodnější části českých zemí, na Těšínském Slezsku, se mnohým směrem odlišoval od vývoje v protektorátu nebo v Sudetské župě. Nacisté totiž v podstatě zachovali pomnichovskou hranici polského záboru Těšínska a v rámci Protektorátu Čechy a Morava ponechali jen mírně okleštěné politické okresy Frýdek a Slezská Ostrava, zatímco druhou část Těšínska, od Bohumína přes Karvinou, Těšín, Třinec až po Jablunkov přiřadili přímo k Německé říši, k její slezské (později hornoslezské) provincii se sídlem vládního obvodu v Katovicích. Tím byla dána i odlišnost okupační politiky na odtrženém Těšínsku, k níž patřila např. rozsáhlá germanizační akce německé volkslisty, zaměřená na místní Poláky a Čechy, kteří před válkou nad Němci na Těšínsku vysoko převažovali. V roce 1944 byla německá příslušnost za velmi ponižujících podmínek vnucena již většině obyvatel Těšínska, avšak odpor vůči okupaci zde stále přetrvával.¹

Zdejší odboj byl od samého počátku striktně rozdělen podle národnosti odbojářů na polský a český, přičemž oba odboje spolu až na výjimky nespolupracovaly. Koncepce českého i polského národního odboje počítaly v podstatě s návratem předválečných společensko-politických poměrů a obě vycházely z podřízenosti domácího odboje plánům svých emigračních vlád, které se zásadně lišily v názoru na poválečnou příslušnost území Těšínska. Český odboj vycházel z předmnichovské situace, předpokládal tedy návrat Těšínska k Československu. Nedokázal však vybudovat na Těšínsku žádnou organizační základnu a omezoval se v podstatě na dílčí kontakty s protektorátem. Kořeny tohoto jevu lze patrně hledat již v době předválečné, kdy polský zábor způsobil mohutný odliv českého obyvatelstva z Těšínska, zvláště jeho národně

nejuvědomělejších vrstev, které mohly patřit (a také ve svých nových působištích patřily) k nosným proudům odboje. Významnou roli jistě hrála i ztráta přímého kontaktu českého obyvatelstva s vnitrozemím, na rozdíl od situace místních Poláků, jimž se kontakty s bývalým polským územím od října 1938 naopak otevřely. Polský národní odboj na Těšínsku tedy za obnovení Československé republiky nebojoval a předpokládal, že i po vyhnání okupantů zůstane v platnosti pomnichovská hranice, jíž bylo Těšínsko přiřčleněno k Polsku.² Na rozdíl od českého odboje se mu však podařilo zformovat poměrně silnou a různorodou strukturu odbojových organizací.

Už od podzimu 1939 na Těšínsku aktivně působily polské odbojové skupiny, jež se postupně včleňovaly do jednotné organizace ZWZ (Związek Walki Zbrojnej, Svaz ozbrojeného boje), pozdější známé Armie Krajowej (AK, Zemská armáda). Zabývala se protiněmeckou propagandou a zpravodajskou činností pro londýnskou emigrační vládu, organizovala sabotáže a diverze, vytvářela bojové oddíly. Mimořádně úspěšné byly zvláště její zpravodajské sítě August, Lido a Stragan. Samostatně se rozvíjelo odbojové hnutí polských socialistů (PPS, Polska Partia Socjalistyczna) a agrárníků z Lidové strany (SL, Stronnictwo Ludowe), jejichž bojové oddíly zčásti přešly do rámce AK. V roce 1944 byla již organizační struktura AK na Těšínsku značně narušena několikerým rozsáhlým zatýkáním, ale na Karvinsku stále ještě aktivně působil jeden její partyzánský oddíl a v beskydských horách byly další skupiny polských socialistů a lidovců.

Český národní odboj na Těšínsku byl mnohem méně výrazný a omezoval se spíše na kontakty s organizacemi v protektorátu, např. s ostravskou odbojovou organizací Lvice, která se stala základem partyzánského oddílu Jan Žižka. Místní složky původně protipolského Slezského odboje přestaly po začátku války působit. Odbojovou aktivitu se snažila z pohraničních protektorátních obcí oživit Slezská národní rada, přetvořená v roce 1944 podle zastoupení bývalých českých politických stran. Přímo na zabraném území měl působit až Revoluční národní výbor pro Těšínsko, připravovaný však pravděpodobně pod kontrolou gestapa.

Od obou národních odbojů se svým internacionálním charakterem odlišoval odboj komunistický, který měl na Těšínsku vzhledem k předválečným tradicím komunistického hnutí poměrně početnou základnu. Byl napojen zprvu na krajské

vedení ilegální KSČ v Ostravě, později na vedení PPR (Polska Partia Robotnicza, Polská dělnická strana) v Bílsku. Několikrát byl těžce postižen zatýkáním, po ztrátě spojení zorganizovali komunisté v roce 1944 samostatné oblastní vedení a pronikali svou ilegální sítí zvláště do průmyslových závodů a dolů v karvinském revíru. Výraznou posilou tohoto odboje byl příchod několika zpravodajských oddílů Sovětské armády v létě 1944 na Těšínsko. Ty se nezabývaly jen zpravodajskou činností, ale působily i propagandisticky a instruovaly vedení komunistického odboje ohledně ustavení revolučních národních výborů, závodních rad a revolučních milicí, jež měly komunistům zajistit podíl na moci v osvobozeném státě. Některé ze sovětských oddílů začaly organizovat i bojovou partyzánskou činnost proti okupantům, do níž se zapojily i polské skupiny v beskydských horách.³

Taková tedy byla ve stručném přehledu situace odboje na Těšínsku v roce 1944, kdy se v souvislosti s očekávaným koncem války začaly konkretizovat představy o poválečném začlenění Těšínska, jež rozdělovalo obě hlavní odbojové koncepce. Obě počítaly s přípravou ozbrojeného povstání, jež by mělo vypuknout s pomocí západních spojenců a zajistit uchopení moci podle příkazů svých emigračních vlád. Polský plán na akci Bouře (Burza) byl ale mnohem propracovanější. Hlavní velitelství AK ustavilo Operační skupinu Těšínské Slezsko, jež měla zajistit polské zájmy na tomto území; velel jí brigádní generál Brunon Olbrycht "Olza". Podle prvního plánu z jara 1944 měla mít akce Bouře charakter protiněmecký, ale zároveň měla důsledně pacifikovat jakékoliv české pokusy o ovládnutí území Těšínska. Je zajímavé, že polské vedení netrvalo zcela důsledně na dosažení pomnichovské hranice a nepočítalo se zábořem přilehlých oblastí Čadecka, naopak se kladl důraz na spolupráci se Slováky.⁴ Aby nedošlo k ohrožení záměrů akce Bouře, vydal generál Olbrycht v listopadu 1944 příkaz ihned přerušit veškeré kontakty s "bolševickými oddíly" a zcela se zakonspirovat. Z podobných důvodů byl již v minulosti omezován styk s českým odbojem, který byl v AK dlouhodobě zpravodajsky sledován. Realizace plánu předpokládala shozy zbraní od západních spojenců, protože z vlastních zdrojů bylo možno vyzbrojit jen 5 až 10 % předpokládaných vojáků.⁵ Vzhledem k vývoji situace na

frontě a k zásadním politickým změnám při obnově polské státnosti nebyl již plán uskutečněn, po rozpuštění Armie Krajowé v lednu 1945 byla vzápětí rozpuštěna i operační skupina, jež měla zabrat Těšínsko.⁶

Podobné představy měli dokonce i polští komunisté, kteří mezi komunisty na Těšínsku jednoznačně převažovali. I když z třídních hledisek odmítali program emigrační vlády a v duchu svého učení podporovali zásady proletářského internacionalismu, ohledně státního začlenění Těšínska stáli spíše na straně svých ideových protivníků. Přestavitelé polských komunistů v Moskvě, kteří se pak dostali do vedení státu, se sice slovně distancovali od předválečné zahraniční politiky tzv. sanačního režimu, ale zároveň s poukazem na sebeurčení národů a ochranu všech Poláků v rámci jednoho státu předpokládali ponechání Těšínska v Polsku.⁷ Je známo několik přímých kontaktů vedení PPR s komunisty na Těšínsku, kteří připravovali revoluční národní výbory v obcích a závodech na převzetí moci a k vyhlášení polské státní správy. Přestože k tomu v řadě obcí Těšínska bezprostředně po osvobození také skutečně došlo, byla nakonec s pomocí armády obnovena předmnichovská státní hranice a na celém území českého Těšínska byla postupně zavedena československá státní správa. Sotva by to však bylo možné bez předchozí záruky ze strany Sovětského svazu, že pokládá polský zábor Těšínska z roku 1938 za akt agrese a že je pro obnovu předmnichovské hranice v této oblasti.

Neobešlo se to bez pocitů křivdy u polských odbojářů, jejichž odbojová koncepce nedošla svého naplnění, i když jejich boj s okupanty byl po celou dobu války mnohem aktivnější než tomu bylo u místních českých obyvatel. Zdůrazňovali rovněž oběti svého boje, kterých bylo zhruba šestkrát více než obětí českých. Většinou očekávali, že krev prolitá v zájmu vlasti, za niž pokládali Polsko, bude dostatečným argumentem potvrzujícím oprávněnost polského nároku na tuto část Těšínska. Československo-polské spory o státní začlenění území hrozily i po válce vojenskou konfrontací a byly rozhodnuty až zásahem Sovětského svazu, do jehož zájmové sféry se obě země po válce dostaly.

P o z n á m k y:

- 1) Blíže o specifice okupačních poměrů na Těšínsku viz BORÁK, M.: *Svědectví ze Životic. Těšínsko za druhé světové války a okolnosti životické tragédie*. Český Těšín 1999. Zde jsou i odkazy na další literaturu a prameny.
- 2) Je zajímavé, že tento cíl polského národního odboje na Těšínsku vůbec nezmiňují ani nejnovější polské práce vydané v České republice, např. *Okupacja hitlerowska na Śląsku Cieszyńskim*. Czeski Cieszyn 1993, nebo ZAHRADNIK, S. - RYCZKOWSKI, M.: *Korzenie Zaolzia*. Warszawa-Praga-Trzyniec 1992.
- 3) *Nástin dějin Těšínska*. Ostrava-Praha 1992, s. 110-116.
- 4) NOWAK, K.: *Nieznany plan przejęcia władzy na Zaolziu przez Polaków w 1944 roku*. Pamiętnik Cieszyński, t. 9, 1994, s. 148-151.
- 5) STARCZEWSKI, M.: *AK na Śląsku i w Zagłębiu*. Tak i nie (Katowice), 1985, nr 20, s. 5.
- 6) HELLER, M.: *Ruch oporu na Śląsku Cieszyńskim*. Opole 1982, s. 231-232. - WALTER-JANKE, Z.: *W Armii Krajowej na Śląsku*. Katowice 1986, s. 169-170.
- 7) KAMIŃSKI, K. M.: *Polsko-czechosłowackie stosunki polityczne 1945-1948*. Warszawa 1990, s. 17-18.